

Grzegorz Ojcewicz

"Rosja w kryształach : rozważania, fakty, miraż", red. Diana Oboleńska, Urszula Patocka-Sigłowy, Katarzyna Arciszewska, Karolina Rutecka, Gdańsk 2014 : [recenzja]

Studia Rossica Gedanensia 1, 502-505

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rosja w kryształach. Rozważania, fakty, miraż.
Россия в хрустале. Размышления, факты, миражи.

Red. Diana Oboleńska, Urszula Patocka-Sigłowy,
Katarzyna Arciszewska, Karolina Rutecka.
Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2014, 476 ss.

(nadesłano 24.11.2014; zaakceptowano 24.11.2014)

Rosja w kryształach. Rozważania, fakty, miraż to drugi gdański tom jubileuszowy, o którym mam przyjemność się wypowiedzieć i ocenić. Podobnie, jak poprzednia monografia uczelniana, poświęcona Profesor Janinie Bartoszewskiej, obecne *opus magnum* również jest dedykowane zasłużonemu i długoletniemu Pracownikowi naukowo-dydaktycznemu Uniwersytetu Gdańskiego, Profesorowi Franciszkowi Apanowiczowi, historykowi i krytykowi literatury rosyjskiej, teoretykowi i praktykowi przekładu artystycznego — Postaci bardzo dobrze znanej w krajowym i międzynarodowym środowisku filologicznym, od 1974 roku związanej zawodowo z Wybrzeżem i gdańską Alma Mater.

Kluczem kompozycyjnym omawianego tomu — od poziomu najbardziej zewnętrznego, czyli tytułu, do poziomu wewnętrznego, czyli strefy tekstowej — uczyniono osobliwe ciało stałe, do jakich należy kryształ. Redaktorki monografii przypomniły w *Słowie wstępnym* o jego wyjątkowej strukturze i właściwościach oraz tradycyjnym łączeniu kryształu ze światem ezoteryki i magii. Zabieg ten był w ocenie Piszących potrzebny i właściwy, ponieważ wyeksponowanie cech tego ciała stałego — jego wyjątkowej struktury i zdolności do załamywania światła w połączeniu z jego rozszczepianiem — dyskretnie implikuje „magiczność” zgromadzonego w tomie materiału i umożliwiła przedstawienie wielu, różnych punktów widzenia na dawną i obecną Rosję.

Posłużenie się symboliką kryształu uzasadnia jednocześnie wielokierunkowość zamieszczonych w książce tekstów, wśród których znalazły się nie tylko artykuły literaturoznawcze, językoznawcze i translatologiczne, lecz także kulturowe, socjologiczne i historyczne, wszystkie one bowiem w sposób naturalny korespondują z wieloma zainteresowaniami naukowymi Jubilata. Tak więc, jak niejednoznaczna jest pod bardzo wieloma względami sama Rosja, tak samo liczne są dziedziny nauki i życia, które z pasją badał, z zaciekawieniem poznawał i wciąż wytrwale studiuje Profesor Apanowicz.

Zgodnie z zapowiedzią Redaktorek tomu monografia *Rosja w kryształach. Rozważania, fakty, miraż* rzeczywiście odsłania zjawiska i fakty, które są zarazem odkrywaniem niekiedy mało lub w ogóle nieznanymi szerszemu gronu odbiorców wymiarów kultury i rzeczywistości rosyjskiej, zwłaszcza tych (wymiarów) o znamionach uniwersalistycznych. Zamieszczone w tomie prace ujawniają przy okazji nie tylko naukowe, lecz także osobiste doświadczenia badaczy, co czyni niektóre wypowiedzi bardzo prywatnymi,

a przez to szczerymi i wzbogacającymi naszą wiedzę o Franciszku Apanowiczu, której próżno by długo szukać nawet ze złotym kagankiem w źródłach biograficznych.

Na podobieństwo kryształowej kuli, która za każdym razem tworzy niepowtarzalne obrazy, wykorzystując refleksy świetlne, książka została podzielona na cztery części zwane tutaj — konsekwentnie, pozostając w poetyce krytalograficznej — odbiciami. Poprzedza je wstęp zatytułowany *O Jubilacie*, w którym znajdujemy wszystko, co jest niezbędne do poznania człowieka godnego tomu jubileuszowego, przede wszystkim dane dotyczące kariery naukowej Jubilata. Następnie pojawiają się cztery odbicia — cztery znaki, kreślące w duchowej i kulturowej przestrzeni wieków, punkty graniczne kwadratowego portalu, przez który musiały przejść myśli wielu autorów, którzy zadedykowali swoje wypowiedzi Profesorowi Apanowiczowi.

Na *Odbicie pierwsze* złożyło się dwanaście artykułów literaturoznawczych. Halina Chałacińska i Paulina Bogusz-Tessmar przedstawiły tekst *Newski Prospekt*, „gogolowski symbol podrabianego świata” wobec propozycji czytania „Martwych dusz”. Grigorij Piewcow przybliżył *Образ Богородицы в поэзии Александра Блока*. Iwona Anna NDiaye, kontynuując linię modernistyczną, przybliżyła złożony i wciąż intrygujący świat Wilemira Chlebnikowa, publikując materiał pod tytułem „*Poezja powinna naśladować malarstwo...*”. *Twórczość Wielimira Chlebnikowa (1885–1922)*. W tym samym kręgu tematycznym Srebrnego Wieku mieści się kolejny artykuł, którego autorką jest Janina Sałajczykowa. Jej tekst został poświęcony wybitnemu poecie, prozaikowi i krytykowi literackiemu, sympatyzującemu z futuryzmem i akmeizmem, Gierogijowi Iwanowowi (1894–1958): *Гиеоргий Иванов — критик литературы*. Diana Oboleńska zaproponowała odmienny obszar problematyczny od poprzednich i wpisała myśl zachodnią w tradycję rosyjską: *Idee Zachodu на gruncie rosyjskim. Kompozycja sceniczna „Żółty dźwięk” Wasyla Kaudyńskiego*. O *Semantyce przestrzeni miejskiej w twórczości Andrieja Platonowa* opowiedział przekonująco Tadeusz Bogdanowicz, a Lola Zvonarieva zaproponowała klimaty emigracyjne: *Апология эмиграции Романа Гуля, Сергея Голлербаха, Ренэ Герра: стратегия защиты*. Z kolei Elżbieta Biernat nawiązała do wiedzy zawartej w źródłach prywatnych pisarza i przedstawiła rzecz pod tytułem *Rosja w „Dziennikach” Jarosława Iwaszkiewicza*. Pole komparatystyczne zagospodarowała Anna Majmieskułow, pisząc artykuł *Уроки Шекспира в русском поле (стихотворение Иосифа Бродского „Колокольчик звенит...”, 1965)*, a Irena Fijałkowska-Janiak powiodła czytelników ku kulturowej hippice, nawiązując do cytatu znanej piosenki z końmi w roli głównej: „*Tylko koni, tylko koni żal*”. *Konie w literaturze*. Katarzyna Arciszewska podzieliła się refleksjami na temat *33 mgnień szczęścia. Obraz Rosji w opowiadaniach Ingo Schulze*, natomiast Halina Waszkielewicz na zakończenie pierwszego odbicia interesująco zarysowała *Powietrzną trylogię Diny Rubiny*.

W *Odbiciu drugim* ukazały się cztery różnorodne odsłony tematyczne: muzyczna, graficzna, malarska i kinowa. Małgorzata Matecka nawiązała do ojczystych źródeł, inspirujących wybitnych muzyków rosyjskich XIX/XX wieku zwanych Grupą Pięciu: *Konteksty kulturowe w twórczości kompozytorów potężnej gromadki — Aleksander Borodin, Nikołaj Rimski-Korsakow, Modest Musorgski*. Grażyna Bobilewicz zajęła się postacią artysty grafika i myśliciela, Jurija Seliwiorstowa (1940–1990), oraz jego oryginalnym łączeniem filozofii ze sztuką, ujmując problem następująco: *Filozofia i sztuka. Myśl rosyjska w grafice Jurija Iwanowicza Seliwiorstowa*. Natomiast Zofia Krasnopol-

ska-Wesner zaproponowała dość rzadko podejmowany w dyskusji naukowej wątek kulturowy i napisała o *Obliczach perwersji w malarstwie rosyjskim srebrnego wieku*. Na zakończenie odbicia drugiego Liliana Kalita odkryła wciąż mało znane szczegóły z biografii wybitnej postaci rosyjskiej emigracji pierwszej fali, Marka Ałdanowa (1889–1957): *Nieodwzajemniona miłość: Mark Ałdanow i kino*.

Odbicie trzecie ma cechy translatorskie, translatologiczne i ezoteryczne. Są tutaj zgromadzone cztery teksty. Należą one do moich ulubionych w tej książce, lecz nie z uwagi na samouwielbienie, ponieważ odnajduję między nimi także własne prace, lecz głównie z tej przyczyny, że opublikowano tutaj fragmenty książki Piotra Uspieńskiego o tarocie. Manewr, na który zdecydowały się redaktorki tomu, zaliczam do odważnych i jednocześnie słusznych, choć, być może, w dobie agresywnych i irracjonalnych napaści na obecność „ródźkarstwa” w nauce, jego przeforsowanie wcale nie musiało należeć do łatwych zadań. *Odbicie trzecie* otwiera tłumaczenie jednej z ostatnich miniatur prozatorskich Iwana Bunina *Bernard* w przekładzie Grzegorza Ojcewicza. Po nim następuje — ważna wypowiedź Piotra Demianowicza Uspieńskiego: *Symbole Tarota (fragment)*, którą ze znanstwem opracowała, przełożyła i skomentowała Monika Rzeczycka. Anna Bednarczyk poruszyła niezmiernie ważną kwestię w translatologii i zilustrowała ją wierszem Mariny Swietajewej: *Потенциальность перевода (на примере одного стихотворения Марины Цветаевой)*. Te część odbicia zamyka wspomnieniowa narracja Grzegorza Ojcewicza poświęcona warsztatowi przekładowemu Jubilata: *Sztuka translatorska Franciszka Apanowicza na przykładzie twórczości poetyckiej Piotra Kotowa*.

Odbicie czwarte zgromadziło osiem tekstów. Ich odległość tematyczna od trzech pozostałych odbić uniemożliwiła, jak sądzę, włączenie do jednego z trzech wcześniejszych działów. Tutaj funkcjonują na zasadzie pełnej autonomii, dotykając najrozmaitszych kwestii, dla których wspólnym mianownikiem pozostaje Rosja. Najpierw Zbigniew Opacki nawiązał do relacji *Między urzędnikiem a inteligentem. Kwestia statusu społecznego profesora uniwersytetu w Rosji w XIX i na początku XX wieku*. Po nim Wasilij Szczukin przedstawił świat rosyjskiego miasta w artykule: *Мир русского города. Исторические заметки*. Z kolei Dorota i Bogusław Żyłkowie przypomnieli o słynnej szkole semiotycznej, reprezentowanej przez Jurija Łotmana, w tekście zatytułowanym *Проблема устность/письменность в культурологической концепции Ю.М. Лотмана*. Katarzyna Vitkovska nawiązała do kwestii kobiecości, zderzając poglądy tradycyjne ze współczesnymi: *Stare i nowe oblicza rosyjskiego feminizmu*. O niektórych problemach kobiet na rosyjskim rynku pracy doniosła Urszula Patocka-Sigłowa: *Женщина на российском рынке труда: избранные проблемы*. Swego rodzaju ciekawostki natury lingwistycznej i kulturowej zawiera wypowiedź Zoi Nowożenowej pod intrygującym tytułem: *Что (и как) у русских по-польски?* Przedostatni w odbiciach czwartych artykuł, napisany przez Piotra Fasta, mógłby z powodzeniem zasilić odbicie trzecie, gdyż wpisuje się w konteksty translatologiczne i mówi o najnowszej literaturze rosyjskiej w polskich tłumaczeniach: *Новейшая русская литература в польских переводах*. *Odbicie czwarte* zamykają uwagi Alicji Pstygi pod nazwą: *Współczesna Rosja w polskim dyskursie medialnym (na podstawie wypowiedzi prasowych Wacława Radziwinowicza)*. Monografię wieńczy *Aneks*, w którym pieczołowicie zebrano i zaprezentowano dorobek naukowy oraz literacki Profesora Apanowicza

Omówiony i pozytywnie oceniony tom jubileuszowy, przygotowany przez przyjaciół i uczniów Franciszka Apanowicza, stał się — jak tego pragnęły redaktorki tomu — prawdziwym „przyczynkiem do dalszych refleksji na temat Rosji, inspiracją do badania kultury, tradycji historii, współczesności i duchowości tego fascynującego, wciąż przeobrażającego się, na nowo definiującego się kraju”. I stało się tak zapewne nie tylko za sprawą grona piszących, ale także niewidocznego oddziaływania samego kryształu, wzmacniającego przecież siłę myśli i intencji, oraz towarzyszącej mu nieodłącznie magii.

GRZEGORZ OJCEWICZ

Profesor Emeritus

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie,

Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Polska

e-mail: gojcew@poczta.onet.pl